

HET PESTHOL VAN EESSEN

We zagen hoe onmenschelijk de bevolking van Eessen door Duitsche horden behandeld was geworden... Burgers lagen dood langs de wegen, de kerk en veel huizen grijsden daar met zwart geblakerde muren, en angstige mannen, vrouwen en kinderen zaten in kelders en ovenhokken, of in andere schuilplaatsen, hakenid naar 't einde van den IJzerslag en hopenid op de overwinning der Belgen.

Borgers vertoefde met zijn kranke vrouw, met Helena en tante Alida in den kelder van Costenoble's brouwerij. Hij was bekommerd om Marie, die naar Dixmuiden was gevlucht, want zoo even had hij in den hof gestaan en den brand van het stadje gezien. En dan beefde zijn hart van onrust om zijn zoon René, die naar 't zeggen van een kameraad gewond uit Antwerpen naar Holland gevoerd moest zijn. Leefde hij nog? O, welke tijden waren het toch! En tante Alida treurde om haar dochter Madeleine, welke, toen de moeder hier bij haar kranke zuster bleef, den tocht naar Dixmuiden had vervolgd.

Boven op den koer lag het lijk van Alberic Costenoble, laf neergeschoten, door een officier, die aan de bedroefde ouders dan nog vol cynische wreedheid kwam zeggen: «Ja, ja... ik heb dat gedaan... 't is mijn werk... en er zullen er nog sterven van die franc-tireurs».

Woedend over den hardnekkigen tegenstand der Belgen en Fransche fusiliers, die al de stormloopen afsloegen en Dixmuiden voor de steeds verschebenden sloten, begonnen de Duitschers ook te Eessen, evenals we het te Woumen hoorden, de burgers van bespieding en geheime hulp aan de Belgen te beschuldigen.

Al zoo dikwijls hadden ze de brouwerij afgezocht naar toestellen voor te-

lefoon of telegraaf zonder draad, naar andere verboden voorwerpen om seinen te geven, en ontmoedigd riepen ze uit: «Antwerpen veroverden we in enkele dagen en dat nest ginder zouden we niet kunnen vermeesteren! Er is een geheime macht, die ons tegenwerkt, en die huist onder de listige burgers».

Ja, de verliezen waren zwaar en al die offers bleven nutteloos. De grijze golven spatten telkens uiteen op de hechte borstwering voor de stad.

Wat baatte het, of de kanonnen Dixmuiden vergruisden, of brandbommen ginds een ontzaglijk vuur ontketenden. Met de vaste hoop, dat het nu gelukken zou, zond men dan dichte legerafdeelingen heen. Zingend en huilend vertrokken ze en men hoorde hun laarzen dreunen op de steenen... Maar wat later keerde een gehavende bende in ordelooze vlucht terug, bevend nog van de verschrikking, die ze door hadden gemaakt en kriimpend onder den stortvloed van verwijten en ruwe vloeken der teleurgestelde overheid. Zoo ging het nu dagen achtereen.

Men voerde gewonden naar het Roggeveld, een gehucht op den weg naar Zarren. Daar waren op bijna alle hoeven hulpposten ingericht, maar zij lieten veel te wenschen over. Aanhoudend deed men er de meest dringende operatie's, en verbond er de lijdens, die dan verder werden gebracht, door de daartoe met hun wagens en paarden opgevoerde boeren.

De voertuigen reden met hun droevigen last langs Vlaanderens wegen, geleid door hen, die nu in plaats van de oogsten der vlijt, die van den dood meniden. En ze waren wel gruwelijke waarheid, de regelen uit Gezelle's kerkhofblommen:

« En 't is weenen, en 't is klagen,
dat men bin' de wijte hoort. »

Bloed drong door de reten, druppelde langs de spijlen, de wielen, teekende hier er daar de baan, als een vreeselijke voorspelling aan de nieuwe legerscharen, die op de tonen der bedrieglijke muziek of op 't rythme bunner krachtige liederen, West- en IJzerwaarts trokken.

Op een nacht voerde men zoo van 't Roggeveld zeventien honderd gewonden weg. En in de witgekalkte hoefjes achter de met herfstgoud getooide boomgaarden, in de huizekens langs de wegels, kèken vrouwen en meisjes... hilverend naar die wagens... en dachten dan aan hun geliefden, die aan de overzijde streden van de linie, welke ze 's avonds geteekend zagen door een reus-

logsgolven toch krinkelden, gelijk het water, wanneer het beroerd wordt zijn laatste ringen zendt tot aan den oever.

Op een der hoeven van 't Roggeveld bevond zich toen als gevangene Zulma Costenoble, de dochter van den brouwer uit Eessen. Ze was voor de Duitschers uit het ouderlijk huis gevlucht en dan door soldaten gevangen genomen en naar den kelder eener bakkerij gebracht waar ze dorpsgenooten aantrof. Maar er hing een vreeselijke lucht; een man viel in bezwijming en een vrouw werd er eensklaps zinneloos. De toestand werd onhoudbaar en Zulma en de anderen wilden vluchten. Doch soldaten grepen hen woedend vast, dreven de ongelukkigen op de binnenplaats en dreigden hen te vermoorden. Men had in die

Een visschersgezin in De Panne

achtige kronkelende slang van vuur. Kinderen staakten hun spel, dat ze immers niet laten omdat 't oorlog is, en staarden ook met groote, vragende oogen naar die geheimzinnige wijte-wagens, en fluisterden elkaar toe « 't Zijn gekwetste Duitsmans ». Soms hield het voertuig aan een akker stil, en Deutsche roode kruissoldaten haalden een bezwekene van onder de huif, groeven haastig een graf, en een houten kruisje stond daar dan later ergens aan de baan, waar niet gevochten werd, maar de oor-

woning bebloede Deutsche jassen gevonden en riep nu, dat deze burgers soldaten hadden vermoord.

— Sie haben geschossen! Kaput! kaput! tierden de razende kerels.

Zulma wist wat er gebeurd was. Aan « De Maagd van Gent » waren Duitschers gewond geworden. De bakker had hen naar Torhout moeten voeren, en enkele gekwetsten lieten in zijn huis hun jas achter. Maar de kommandant, die er bij geroepen was, wilde naar die verklaring niet luisteren, liep als een wilde stier

heen en weer, tierde, bulderde, vloekte, dat hem het schuim op de lippen kwam, en schoot eensklaps met zijn revolver een armen metselaar uit het groepje omver, huilend « Dat is er nog een naar de andere wereld! » En met zijn van haat laaiende oogen zocht hij een tweede slachtoffer uit, toen Zulma Costenoble voor hem sprong en voor den ongelukkige pleitte. Ze wilde eenige oogenblikken tijd winnen, want ze zag daar een opperofficier naderen op wien ze al haar vertrouwen stelde. En deze toonde meer hart en gebod de gevangenen te sparen en achteruit naar 't Roggeveld te brengen.

Zoo kwamen het meisje en haar lotgenooten in de ambulance, waar ze getuigen waren der zware verliezen van den vijand.

« Den 22en October » zoo verhaalde mejuffer Costenoble mij en schreef ze ook in haar dagboek « voegde men eenige burgers van het gehucht « De Stokerij » bij ons. Een meisje van zeven jaar werd naar de ellendige kliniek gebracht in een toestand, welke mij diep ontroerde. Haar rechter arm, die door een kogel verbrijzeld was, hing slechts nog met enkele vezels aan den schouder en zou onmiddellijk van het lichaam gescheiden moeten worden. Het onschuldig schepseltje was geen gevaarlijke « franc-tireur » en toch had men het buiten gevecht willen stellen, toen het zich in een gracht verborg.

Het kind leed verschrikkelijk en de wonde verspreidde een walgelijke reuk. De moeder smeekte de dokters de operatie te bespoedigen, want de arm was al door 't koud vuur aangetast. De operateurs bekommerden zich noch om de bede der moeder, noch om de smartkreten der kleine en antwoordden ruw... Eerst de onzen! ». Een jong meisje, Wayen geheten, wier ouders beiden gefusiljeerd waren, had een wonde opgedaan, die bij vlugge behandeling zeker genezen zou zijn. Men hielp haar eerst, toen de kwetsuur zoo ontstoken was, dat afzetting niet meer voorkomen kon worden.

De gevangenen moesten in die vreeselijke lucht van het lazaret vertoeven...

Door een Duitsch hospitaalsoldaat vernamen de ouders Costenoble, dat hun dochter zich op het Roggeveld bevond.

In den kelder der brouwerij hing een

allertreurigste stemming... Ieder had er zijn eigen leed, zijn eigen angst om afwezig te zijn...

— Ge moet naar Holland gaan, naar René, zei madam Borgers telkens tot haar man. Marie zal met mijnheer Veirle gevlucht zijn... ik heb Helena en Ali-da... maar René is ginder alleen.

Maar de bezwaarde man wist niet wie in grooter nood verkeerde, zijn krankle vrouw hier in dezen ellendigen kelder. Marie in het brandend Dixmuiden of zijn zoon in den vreemde, overal was zijn aanwezigheid noodig en hij hoopte nog altijd op een spoedige nederlaag der Duitschers. Want soldaten zeiden het wel, dat het slecht ging aan den IJzer en de aanvallen telkens afgeslagen werden, dat de verliezen zwaar waren en de moed zonk.

Den 23en bracht een apotheker van Berlijn de kleine Marie Maes in den kelder; wij vertelden reeds hier voren hoe de Duitscher het arm, gewond kind tusschen de lijken op den weg vond, waar het twee dagen en twee nachten had gelegen.

Marie verkeerde in een vreeslijken toestand; zij leed veel en in haar onrustigen sluimer zei ze voortdurend, dat de Duitschers daar weer als duivels kwamen. Een dokter wilde haar naar een lazaret te Torhout voeren, maar het kind begon bij die gedachte zoo te jammeren en te smeeken om toch bij Coralie Costenoble — een tweede dochter van den brouwer — te mogen blijven, dat de geneesheer toegaf. 1)

— De burgers spioneerden voor hun soldaten, zeiden dus ook hier als te Woumen de Duitsche overheden, en daarom lieten ze alle inwoners, die ze nog aantroffen opsluiten... en wel in de brouwerij.

Daar zat ook Caura, die zooals we reeds weten uit Amerika teruggekeerd was om in Vlaanderen genezing te zoeken voor zijn kleel.

Toen Alberic Costenoble doodgeschoten was, stond hij naast het lijk.

« Hij leunde op zijn stok, waarop hij steeds steunde, daar hij een kunstbeen had.

Een soldaat ontnam hem dien stok en sloeg er den weerlooze mee, dan beroof-

(1) Van den gefusiljeerden landbouwer Maes dienden later drie zonen in ons leger.

de hij hem van ongeveer honderd dollar.

Ook de anderen persten de burgers geld, horloge's en ringen af, en riep en dan nog spottend:

— Ge moet toch kaput, gelijk die daar op den grond.

Men bracht nu de zonen De Wulf; zij kwamen blootshoofds en blootvoets, en hun armen droegen de sporen van het touw, waarmee de ongelukkigen twee dagen lang aan een boom gebonden waren geweest.

Men zag C. De Simpel, wiens vrouw in een kelder door een granaatscherf omgekomen was. Hij verborg zich dan met zijn door een kogel getroffen dochter onder een duiker.

Het kind lag daar te sterven, toen Duitsche soldaten den man aantroffen en meeleidden. Hij smeekte bij het meisje te mogen blijven... maar men antwoordde met gehoon en gehuil en nu zat de ongelukkige daar wanhopig en in hevige zielesmart onder de gewelven der brouwerij.

Men voerde het gezin De Caestecker aan; de moeder jammerde om haar dochttertje, dat ze doodelijk gewond was, en op den weg had moeten achterlaten.

En al maar door kwamen nieuwe slachtoffers, allen gedoemd om in de brouwerij te blijven, allen beschuldigd bespieding te hebben bedreven.

De soldaten joegen weer twee burgers nader... Een officier schold de beide weerloozen uit en liet hen aan het wiel van een wagen binden.

Men verstond uit zijn gebrul, want menschentale was het niet, die van zijn met schuim bedekte lippen rolde, dat de twee ongelukkigen seinen aan de Belgen hadden gegeven. Altijd de zelfde dwaze betichting.

De mannen bezwoeren hun onschuld en riepen om genade.

— Fusilleert ze! gebod de overste aan zijn soldaten...

Een der gevangenen, Jules Compary, verloor van angst zijn bezinning. Juist bracht men zijn vrouw en kinderen naar de brouwerij... Daar viel hun blik op den echtgenoot, den vader...

De kleinen snelden naar den veroordeelde toe, begrepen wat er zou gebeuren, want ook de kinderen hadden al geleerd hun handjes in de hoogte te ste-

ken, als ze Duitschers zagen, en wierpen zich nu op de knieën voor den officier. Roerend was hun bede om 't leven van hun vader.

Soldaten wendden zich af, om tranen te verbergen, die opwelden bij dit aangrijpend schouwspel... En de officier scheen nu toch ook te ontroeren...

— Maak hen los... en jaag hen naar binnen, zei hij en weer trok een groep den kelder binnen.

Daar torsten militairen een paar... Een vrouw lag er op te kreunen. Ze was twee uur geleden moeder geworden en een buurvrouw droeg nu het boorlingske in haar schort... Gevangenen ook zij.

En de optocht duurde maar voort... Een boerengezin kwam met een idioten jongen, een hulpbehoevend kind, dat nooit iemand kwaad had gedaan en steeds gedwee deed, wat men hem vroeg. Maar nu kreeg hij een aanval van woe-de, brak wat hem onder de hand kwam en sprong vreeselijk huilend door een raam... Zijn ouders konden hem eindelijk bedwingen door hem eenige stokjes te geven, waarmee hij altijd gaarne speelde... Een bejaarde vrouw, die eensklaps zinneloos werd, liet zich niet tot bedaren brengen en soldaten staken haar dan in de machinekamer, waar ze haar bonden, plat ten gronde legden en met mest bedekten, in allen ernst beweerend dat dit een deugdelijk middel was om de crisis te klameeren. Een kindsche grijsaard van drie en negentig jaar werd eveneens als gevaarlijk voor de veiligheid van 't Duitsche leger opgesloten.

— O, gij moet naar Holland gaan! smeekte madam Borgers weer tot haar man. Het zal anders te laat zijn... ze zullen u verbieden uit de brouwerij te komen...

— Maar gij dan...

— O, Helena en tante Alida zijn bij mij, maar René ligt ginder geheel alleen. Ge moet hem zoeken, hem verzorgen... O, dat ik gezond ware... 'k zou al op weg zijn... Voor mij moogt ge niet blijven... ik zal me veel geruster gevoelen als ik weet dat ge naar René vertrokken zijt!

En dien avond nog gaf Borgers toe aan de smeeking van zijn vrouw, aan den drang van 't eigen vaderhart ook, dat schreide om den jongen, van wien men slechts vage berichten gehoord had... En

René kon ergens in den vreemde liggen, als de Duitsche gewonden hier, wier kermen men vernam als ze voorbij gedragen werden...

Stil kustte de arme man vrouw en dochter... niemand mocht het hooren wat hij voornemens was... Een onvoorzichtig woord, een minste uitlating, en de vijand kon hem vastgrijpen als spion, hem tegen een muur duwen en neerschieten. Levensgevaarlijk was de tocht, dien hij nu ondernemen zou... Overal dreigde de dood, want de Duitschers waren zenuwachtig, geprikkeld en verbiterd... om al den tegenspoed bij Dixmuiden.

Borgers kroop als een slang door den boomgaard weg... Zoo ving hij de reis aan naar zijn gewonden zoon... En in den kelder liet hij een zieke vrouw achter, in de brouwerij een groep gemartelde dorpelingen... En rondom hem huilde het geschut, barstten granaten en woedden vlammen.

Zoo was de toestand in Vlaanderen.

En nog juist bijtijds had Borgers den kelder verlaten, want den volgenden morgen verbood men de opgeslotenen nog buiten te klomen, zelfs om aan de natuurlijke behoeften te voldoen. Vierhonderd zestig dorpelingen had men thans in de brouwerij samengebracht... De mannen moesten in de mouterij en op de zolders en de vrouwen en kinderen in de kelders verblijven, waar ze zoo opeengehoopt zaten, dat ze de ledematen niet konden uitstrekken en velen door die gedwongen onbeweeglijkheid dikke beenen kregen...

Uitwerpselen verspreidden een vreeselijken stank... De lucht was niet in te ademen. De soldaten, die al de rampzaligen bewaakten, weigerden in de gebouwen te blijven en mochten hun posten bekleeden in den tuin en op de binnenplaats. Maar de burgers zelf waren gedwongen in die hel te vertoeven. Velen lagen daar met bezwaarde borst, waaruit moeilijk de adem smokte; anderen leden aan hevige hoofdpijn... Velen kregen dysenterie... Zoo werd de brouwerij Costenoble te Eessen een pesthol, een naam, hem door het volk zelf gegeven (1)... De militairen lieten toch na en

kele dagen aan de ongelukkigigen toe, om buiten aan hun behoeften te voldoen. Elken dag moest men den beerput ruimen, maar de mest walmde dan uit den boomgaard en den hof op...

Wij mogen deze weerzinwekkende bijzonderheden niet verzwijgen. We schrijven hier de geschiedenis van het IJzerland en moeten in alles getrouw de waarheid volgen, en juist deze mededeelingen ook toonen aan, hoe vreeselijk er in die brouwerij, nu de Duitsche gevangenis, geleden is geworden. De voeding liet alles te wenschen over... Te vergeefs zochten zuigelingen aan de moederborst om lavenis... Men verbood in de eerste dagen aan de boerinnen of dienstmaagden de koeien te melken, die daar rond dwaalden, en kinderen schreiden toch om drank en de moeders leden ontzaglijk bij dat gekrijt. Men at vooral soep, waarin aardappelen gekookt waren, en de een nam de kleverige massa aan in zijn muts, de andere in de palm der hand, in een klonservendoosje, in alles, wat maar een holte vertoonde, want huisraad was nu een ongekende weelde.

En nog altijd kwamen nieuwe slachtoffers, arme dompelaars, die zich dagen en nachten verborgen hadden in een duiker, een put, een ovenhok, maar dan uitgehongerd wegschuipen wilden om voedsel te zoeken, doch als opgejaagde dieren vervolgd en naar de brouwerij gesleurd werden.

De dood verlost enkele martelaars uit hun lijden... O, die sterfbedden in den somberen kelder, in het gruwelijk pesthol... Wij hoorden het reeds vroeger, hoe men in 't IJzerland de overledenen met heiligen eerbied de laatste eerebewees en ook nu kon men niet besluiten de gestorvenen bloot te begraven, maar rukte eenige planken uit een schutting, timmerde een ruwe kist, en vier mannen droegen dan, tusschen de granaten door, het lijk naar 't kerkhof, begeleid door soldaten, die, ruw geworden in den oorlogsroes, tot spoed aanmaanden.

— O, wanneer worden we verlost! smeekten telkens de gevangenen.

— Als Dixmuiden veroverd is, antwoordden de Duitschers!

Maar tusschen het stedeke en Wurtembergs troepen, bleef die levende muur van hardnekkige strijders, van

(1) Is u de historie bekend van het « Pesthol van Eessen »? schreef mij op 't eind 1914 reeds een kennis uit Frankrijk.

Belgische piotten en jagers, Fransche mariniers allen bezield, ondanks de hevigste ellende en de zwaarste offers, door den vasten wil, het zwartgeblakerd puin achter zich tot 't uiterste te verdedigen.

— Dat een van u naar uw leger ga! zei een Duitsche officier tot de burgers. Zeg, dat ge hier met vijf honderd inwoners opgesloten zit en vraag, Eessen niet meer te beschieten.

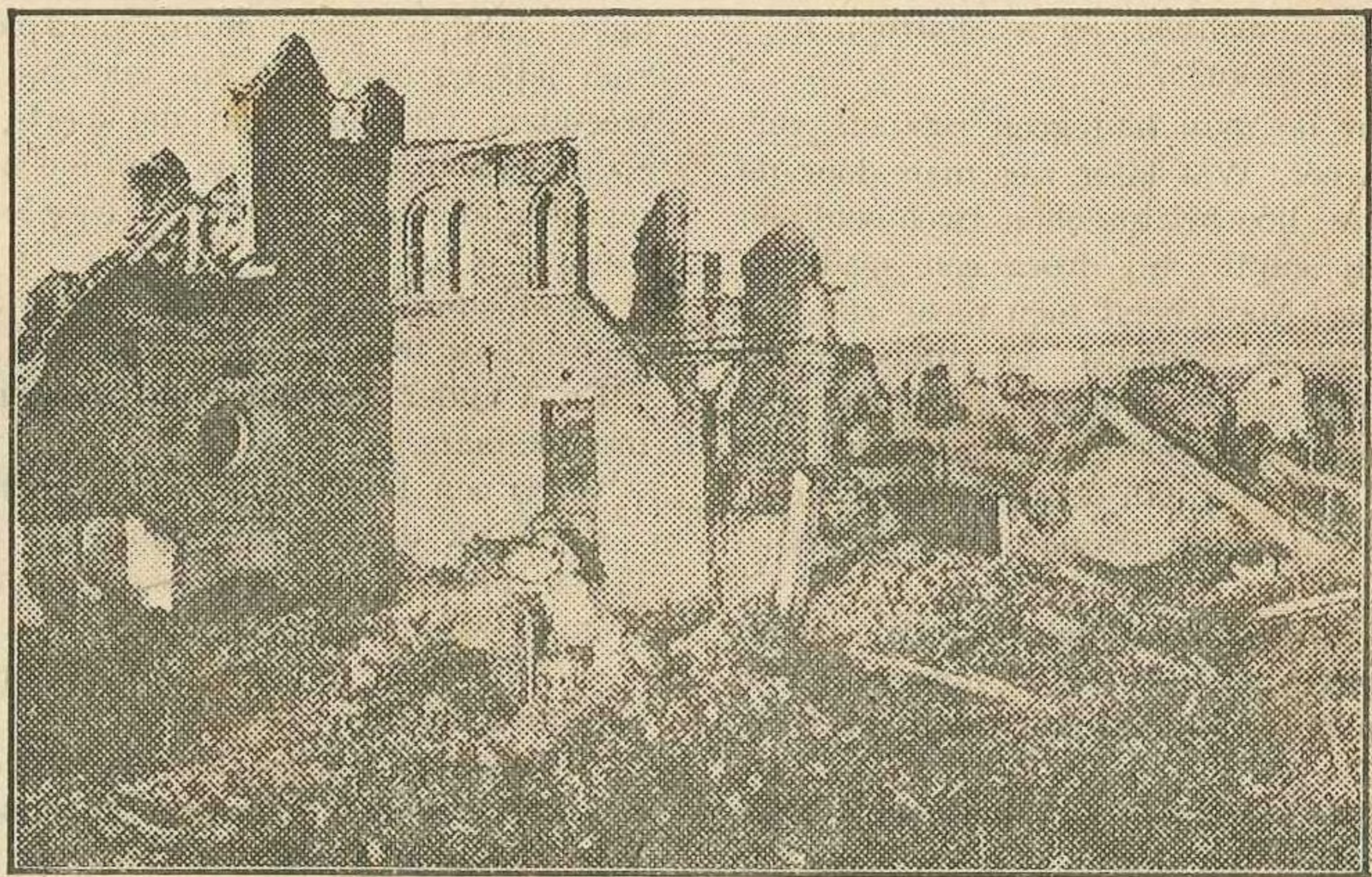
Niemand bood zich aan voor dien tocht.

Ha, weer wilden de heerscharen van den Keizer, weerlooze mannen, vrouwen en kinderen als een schild gebruiken, als een borstweer, voor eigen veiligheid,

ouders en den pastoor een draadlooze telegraaf te bezitten.

Ja, ook pastoor Bautens van Eessen beleefde angstige uren. Het gerucht liep zelfs, dat hij dood geschoten was; dit bleek gelukkig onwaar. Ruwe soldaten voerden hem naar Ichtegem, sloten hem daar in de school op, brachten hem later naar Torhout, tot de geestelijke, die heel wat mishandelingen, bedreigingen en allerlei ellende had moeten doorstaan, bij de paters Redemptoristen te Rousselaere een schuilplaats verkreeg.

De brouwerij van Costenoble, was niet de eenige plaats, waar nog Eessenaren zaten. Een talrijke groep bevond zich in

Ruïne van de Sint-Nikolaaskostschool te Dixmuiden.

en oversten schaamden zich niet dat te bekennen.

En radeloos en woedend om de voortdurende nederlagen, zochten ze de brouwerij af naar bespiedingstoestellen.

Zulma Costenoble die, zooals we weten, in de ambulance op 't Roggeveld, een kilometer van 't ouderlijk huis, gevangen zat, liet nieuws van zich hooren door bemiddeling van een vriendelijken Rood-kruissoldaat, die ook linnen voor haar meebracht, maar tevens zegde: « 't Is beter dat ge niet naar uw woning gaat, want die is nu een gevangenis voor al de burgers en men beschuldigt uw

een beerput op een hoeve aan den zijweg naar Woumen, dicht bij het kasteel Henderickx en het Dixmuidensch kerkhof, dus bij de plaatsen waar zoo hevig gevochten werd.

We zagen reeds, hoe ook Jules Leroy, de baas uit de « Drie Koningen », den 18 October daarheen was gevlucht, waar hij zijn vrouw en een kind en tal van dorpsgenooten vond. De vijand wist echter niet, dat daar nog burgers verbleven.

Ook hier werd vreeselijk geleden. De lucht was spoedig bedorven. In een hoek hoopten de uitwerpselen zich op en verspreidden een verpestenden stank. Beur-

telings verdrong men zich voor een kleine opening om wat versche lucht te happen. Men durfde zich niet naar buiten begeven, daar men de granaten en kogels, zoowel als ontdekking door den vijand vreesde.

Een burger was heengegaan, had voor den vijand moeten werken, werd dan losgelaten en keerde naar den beerput terug. Hij scheen echter geheel van streek, want hij bleef aan den ingang staan en riep al maar door: « Ik heb een miljoen Duitschers gezien... ik zeg 't u... wel een miljoen! »

— Zwijg toch en kom binnen, dat de Duitschers ons niet hooren! zeiden de anderen verschrinkt, en ze sleurden hem vlug in den kuil.

Maar de man had geen rust en vertrok weer. Wat later zag men door de opening, hoe hij tusschen twee soldaten voorbij stapte; hij droeg een spade op den rug. Nooit heeft men meer van den ongelukkige gehoord, en men vraagt zich nog af of de arme martelaar niet zijn eigen graf heeft moeten graven, aan welks rand hij dan doodgeschoten werd.

O, er is menig drama onbekend gebleven 1).

De gevangenen in den beerput — want zij waren dat toch ook — hoorden gedurig in de onmiddellijke nabijheid vechten...

— We vernamen zelfs het gerinkel der bajonetten, en dan het geschreeuw en gehuil, vertelde me Jules Leroy. En als ik door ons luchtgat keek, bemerkte ik nu Duitschers, dan weer Belgen of Franschen.

De plaats ging dus van hand tot hand; 't was een der punten, waar de Duitsche aanvallen telkens te pletter liepen op de hardnekkige verdediging der onzen.

Maar de toestand werd onhoudbaar... Men had gehoopt op een spoedige verlossing, op een achteruittreken van den vijand, doch de worsteling duurde voort en de beerput dreigde een hol te worden, waar men stikken moest.

— Als we morgen soldaten hooren, 't is gelijk welke, ga ik naar buiten, zei Jules Leroy, op den avond van den drie

en twintigsten; hier kan 't niet langer gaan...

En ook de anderen besloten tot 't zelfde. Wanneer men dien nacht weer aan het luchtgat kwam, om gretig iets anders in te ademen dan de pestgeur van den kuil, zag men den hevigen brandgloed, waarin Dixmuiden lag te sterven. Die nauwe opening was een vreeselijke uitkijk thans...

En wat zou het morgen zijn! Men wist het al, welke drama's zich hadden afgespeeld met bekende dorpsgenooten, maar hier onder den grond zou toch ook een ellendige dood het einde zijn.

Twee kinderen lagen in hun onrustigen slaap te ijlen; de moeders bogen zich telkens over hen en zuchtten en weenden, vreezende dat de koorts, die op de gezichtjes en in de klamme handjes brandde, hun lieveling wegsleuren zou...

— Moedere, m'n hoofdje doet zoo'n zeer! kloeg telkens een der kleinen.

En 't ander droomde van soldaten, en moordenaars...

Welk een lange, gruwelijke nacht!

Eindelijk daagde de morgen... Een laatste brok brood werd onder de vrouwen en kinderen verdeeld.

— We gaan nu, zei Leroy, toen hij stemmen hoorde.

Hij dwong zich tot kalmte en verliet het hol, gevolgd door zijn lotgenooten, een schamelé groep van bevende, ontstelde mannen, vrouwen en kinderen, wier eenig misdrijf het was geweest, niet eerder te zijn gevluucht.

En het waren Duitschers die hier stonden, en verrast, bijna verschrinkt de voorste mannen vastgrepen, huilend: « Was machien sie hier! » Al dadelijk lag het woord spionage op hun lippen, en 't klonk dreigend en 't ging gepaard met bewegingen welke sommigen den doodschrik op 't lijf joegen.

Leroy deed het woord en legde uit, hoe zij daar voor al 't geschut veiligheid hadden gezocht, maar 't er niet meer herden konden.

De manschappen riepen een officier.

— Wie zijt gij? vroeg deze ruw. Weer antwoordde Leroy hoe men zich in dien put verborgen had voor het gevaar.

— Spionnen dus!

— Hoe zouden wij kunnen spioneer, als we daar in dien kuil zaten!

(1) In zoo veel plaatsen van 't IJzerland zijn er thans, vijf jaar later, vermisten, van wie niemand nieuws geven kan. In een akker, of bij 't opruimen van puin, vindt men nu en dan een geraamte. Men moet naar de identiteit gissen.

Eensklaps klbonk in de nabijheid een schot.

— Hoort ge 't! hernam de overste zenuwachtig. Er wordt weer geschoten. 't Zijn franc-tireurs... uw vrienden!

— 't Schot is toch van ons niet gekomen. Tast ons af... ge zult geen wapen of kogel vinden!

— België zit vol franc-tireurs!

De officier wilde eenige mannen aanhouden, maar op het gesmeek der vrouwen toonde hij zich barmhartiger.

De soldaten keken ook eerst nog wat ongeloovig maar met hun verrassing zonk eveneens hun achterdocht.

De boer van de hoeve moest appels voor hen halen, klom den ladder naar den zolder op, en keerde met een mand vol van de begeerde vruchten terug. Hij kwam zeker niet vlug genoeg de sporten af naar den zin der kerels, want deze trokken hem naar beneden, zoodat hij met zijn vracht op den vloer rolde.

Na nog eenig over en weer gepraat mochten de burgers gaan. Ze moesten langs Vladsloo vertrekken. Een brave soldaat, die medelijden gevoelde, toonde den veiligsten weg, namelijk door loopgraven, waar men tegen beschieting toch wat beschut was.

Hij droeg de pakken van eenige vrouwen en buiten de gevaarlijke zone, wenschte hij allen goede reis.

En dan dompelden de bannelingen alleen voort. Ze mochten van geluk spreken dat ze niet naar het pesthol der brouwerij gezonden werden.

— Vroeger moesten zij alleen 't land ontzetten, die een diefte of een leelijk gevecht op hun conscientie hadden, maar nu zijn we allen als moordenaars **bezien, morde een vrouw**. Waar gaan we ieverers te rechte komen? We tjolen hier als vagebonden.

— Bah, nu we uit de pooten van die sloebers zijn, gevoele ik mij als een hertje-grust 1), troostte haar man... En laat ons maar peinzen: God schept den dag en wij kruipen er door. Ze bakken overal brood...

— 't Is goed, dat we met een heele kinte volk waren, want met drie of vier mannen alleene, hadden we al den Godsklop gekregen, beweerde een ander. Ze zou'n ons wel heelegansch spionnen ge-

maakt hebben en doode dan nog!

Maar buiten gevaar waren de zwerfers nog niet, want toen ze Vladsloo bereikten, werden ze door soldaten omringd en in een huisje gedreven, waar ze nog andere gevangenen ontmoetten.

En of ze ook al vertelden, dat ze vrijgelaten waren en heen mochten gaan, 't hielp niets, men gebod hun te zwijgen en braaf te zijn, want al die Belgen immers deden mee met hun soldaten, om aan de Duitschers loeren en lagen te leggen.

Wat later bracht men een kleermaker binnen, een eenvoudig manneke, dat over al zijn leden beefde. Het was langs den weg aangetroffen en nu waren de soldaten zoo ten volle overtuigd, een gevaarlijken spion in handen te hebben, dat ze den ongelukkige dadelijk ter dood veroordeelden.

De kleermaker jammerde en weende, riep zijn kinderen in om zijn leven te redden en vertelde in zijn wanhoop, dat zijn vrouw weer moeder moest worden. Een officier wijzigde het vonnis, en na nog wat klappen en schoppen gekregen te hebben, mocht de man bij de andere gevangenen gaan zitten.

Voor looze bedreigingen moest men echter die uitspraken niet aanzien, al werd deze niet vervuld, want ieder in 't dorp huiverde nog bij de gedachte aan den moord op A... K..., vader van vier kinderen, die brutaal op den steenweg neergeschoten werd. En dan kende men ook al 't geval van Louise Ghyllbert, een zwalkzinnige vrouw, die met de komst der soldaten aan 't zwerven was gegaan, tot zij op het hof van Constant Van de Vijvere onder Keiem was geraakt... Ze bezat een kinderpijstooltje van eenige centen, een speelding, waarmee zij zich vermaakte en zij dreigde daarmee eenige soldaten, zeggend: « Ik ga u doodschieten ». Maar de Duitschers verstonden toen geen grappen, ook niet van een zinnelooze, en fusilljeerden de ongelukkige en tegelijk ook maar Jerome Lefevre van Lelke, die eveneens tot daar gedompeld was.

Neen, 't waren geen looze bedreigingen, als de Duitschers het gruwelijk woord « Kaput » uitbrulden.

De Elessenaren vertoefden hier eenige dagen. Ze leden honger tot ze eindelijk toelating kregen, een varken, dat op straat

1) West-Vlaamsch voor zieltje zonder zorg (hartgerust).

ronddoolde te slachten. Een uur later at men gretig van het vleesch...

Drie dagen en drie nachten..., met vijf en dertig in dat klein kamerke, zonder verlof zelfs voor zijn behoeften naar buiten te gaan... wanneer het nijldige schildwachten waren, die deze weerloozen als geboefte bewaakten...

En al spoedig hing hier dezelfde walgelijke reuk van den kelder...

Vladsloo! Oord van verschrikking nu, waar men ook vele gewonden binnen bracht. En toch lag het daar altijd als vergeten achter de broeken, tusschen de velden, en stak zoo vreedzaam zijn achthoekig torentje boven 't IJzerland, dat van hier af stillekens in de houtstreek overliep.

Van heide en verre kwamen de bedevaartgangers er naar den H. Lievinus, die in de kerk aan een pilaar prijkte, achter een grooten kandelaar, welke vijftig kaarsen dragen kon. Men riep hem aan tegen het flerecijn en de rhu-mathiek, en de ex-voto's, wassen armen, beenen, hoofdes en geheele popjes, koddig gefatsoeneerd, verbeidden zijn faam. In een hoek toonde men een gansche verzameling van krukken en stokken, door pelgrims achtergelaten.

Dertig jaar geleden benijdde de pastor van Bovenkerke dijen roem aan 't buurdorp en hij verkreeg toelating Lievinus ook in zijn kerk te laten vereeren, maar 't meeste volk kwam toch naar Vladsloo of « Vlaaiizeele » zooals het ginds altijd genoemd wordt.

— Ge hebt wel gelijk, zeiden de parochianen tot de vreemdelingen, onze heilige moet immers veel beter zijn dan die van Bovenkerke, want hij is de oudste...

Voor alle kwalen was er in den omtrek genezing. Tusschen Vladsloo en Bovenkerke stond een kapelleke, waar men ging dienen tegen de tandpijn, die een lastige menschenplage is, en binnen hingen wassen tanden, geel en bruin van den ouderdom, « en te leelijk geworden, om zelfs nog in de muile van een tooverheks te grijnzen », zooals mij een boer van de omgeving vertelde. Boven de deur las men: « Zuid-West, Noord-Oost, zoekt troost ».

Zoo'n « Kapelleke van troost » gelijk men het heette, stond er ook bij Kaaskerke en de kinderen keken altijd ge-

heimzinnig naar een schildering boven den ingang, een ruiter verbeeldend, door roovers aangerand. « Lange jaren geleden, » zoo verhaalde men « werd daar een reiziger door vier roovers overvallen, die hem voor de bekende keuze stelden « Uw geld of uw leven! » De man had juist een belangrijk bedrag bij zich en riep Onze Lieve Vrouwe aan, haar bellovend, daar een kapel tot haar eer te bouwen, zoo hij van de baanstroopers werd verlost. De bandieten sloegen eensklaps op de vlucht, zonder den reiziger nog verder lastig te vallen en veilig bereikte deze de poorten van Dixmuiden waar hij geen aanranders meer te duchten had. Hij hield zijn woord en bouwde de bidplaats.

En nu kwamen hier nog altijd bezwaarden van gemoed neerknielen en hun harte uitstorten... Op Kaaskerke zelf vereerde men den H. Blasius en riep zijn hulp in tegen ingewandspijn.

De landbouwers gingen voor hun varkens naar den H. Antonius te Leke. Een der ingezetenen schreef ons 't volgende hierover, en wij geven zijn woorden terug, zooals ze daar staan.

«Tijdens de octaaf stroomen er de boeren heen van heinde en verre, zoodat men bijna geen plaats meer kan vinden in de kerk. Daar ziet men Antonius beeld met een zwijn in een glazen kas staan. De kerk wordt verwarmd door de veelheid der geofferde waskaarsen.

De kaarsegieters maken goede zaken, en de boeren verwachten alzoo van den Heilige den zegen over de zwijnen.

Na de mis gaan de boeren in de herbergen drinken, zoodat er velen met een stuk in de kraag weer huiswaarts keeren. Als ze dan zoo bedronken thuis komen, zijn er veel vrouwen, die dat aanzien als een gunstig teeken, dat de zwijnen, dat jaar hun best zullen doen om te drinken, gezond te blijven en vet te worden.»

Zoo ging het hier in vreedstijd. Maar nu waren er plagen neergedaald, waaraan men nooit had gepeinsd en roovers neergestreken, erger dan die, welke den ruiter bij Kaaskerke aanrandden. Thans had men meer behoefte aan troost dan ooit te voren... O, de vrouwen van de groep Leroy hadden in den kuil daar bij Eessen om hemelschen bijstand geweend en gekermid en zoo luid soms in hun angst en verschrikking, dat de mannen

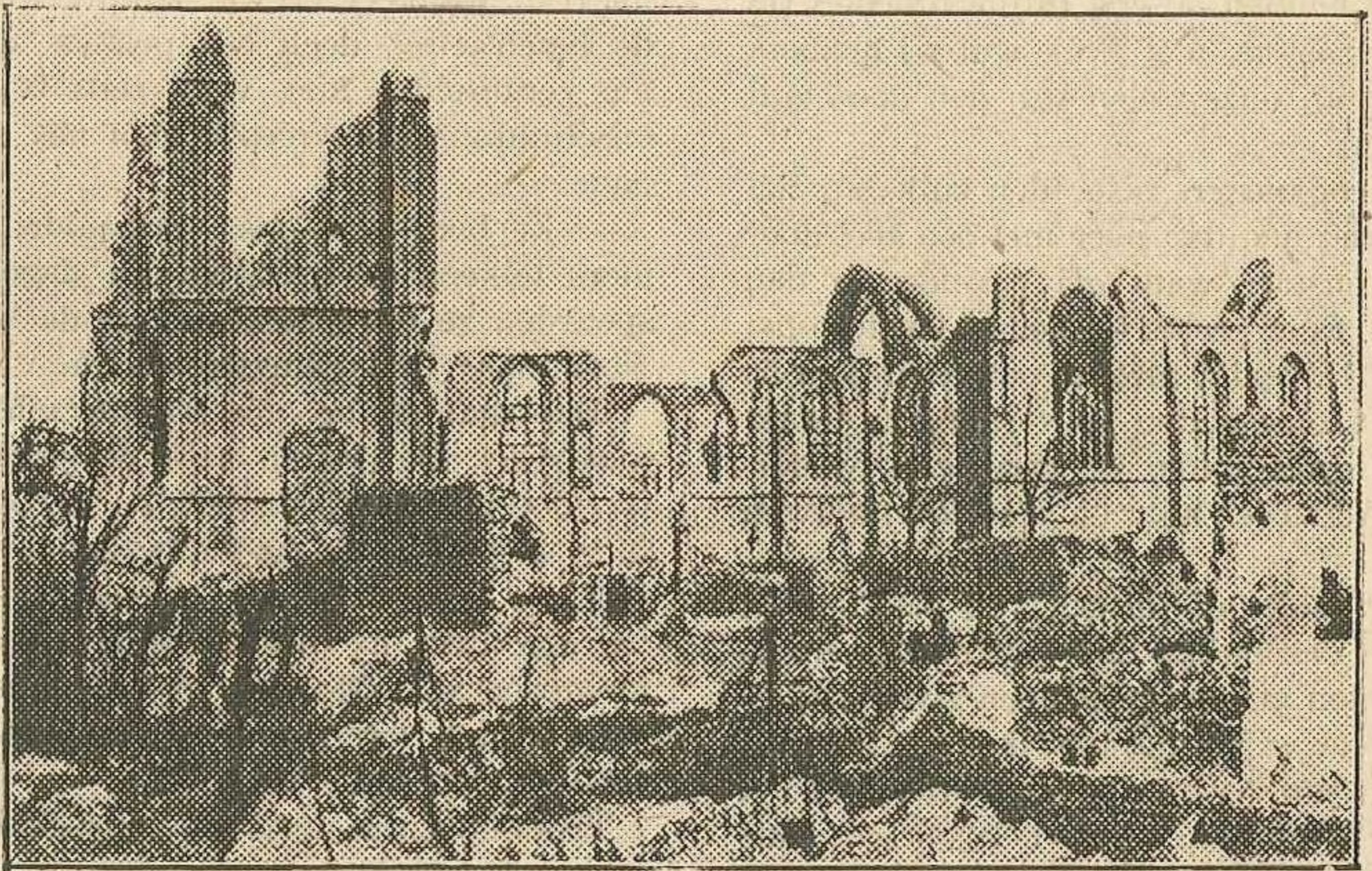
hun vroegen: «Leest wat stiller, dat de Duitschers 't niet hooren... Anders vinden ze ons en gaan ze aan 't moorden!»

En thans was men weer in de macht van den vijand, hokte men samen in dat eng, stinkend vertrek te Vladsloo, bezwaard om al wat nog volgen kon. Maar na den derden dag mochten de bannelingen vertrekken, blijde verder te kunnen dolen, 't onbekende in, doch weg te zijn van de eigen streek, die een oord vol benauwenis was geworden...

Ze trokken naar den grooten weg van Beerst op Wijnenale. Links zagen ze Coukelare, nu een vereenigingspunt van velle gevluchten, die daar zich veiliger waanden dan elders, omdat de familie

die in de warreling, de wijndampen en de schetterende muziek een wijle den «krieg» vergaten, als lag er vijftien kilometer verder geen IJzer en kreunden er hier in 't Sint-Jozefgesticht geen gewonde kamaraden, welke bij de gedachte aan Vlaanderens kleine rivier nog op hun beddeke huiverden van verschriking.

En de menschen spraken schande over die deernis... Ja, ook op dit gebied keerde 't verleden terug... Lezen we niet in de boeken van Israel, hoe toen reeds de verspieters door vrouwen geholpen werden? Josua, de zoon van Nun, zond twee mannen uit om het land, dat hij nemen moest te bezichtigen. En zij gingen te Jericho, tot een meideke op den stads-

Ruïne der kerk te Eessen.

Arenberg er groote goederen bezat... Rechts week de weg af naar Bovekerke, een andere naar Handzame, een derde naar Kortemark. Eindelijk bereikte men 't oud slot der Vlaamsche graven, waar soldaten kanonnen in 't park hadden verzameld en nu gaten in den buitenmuur klapten. Doch, 't was 't beste maar niet veel naar hun doening te gluren, want anders werd men misschien weer als spion uitgemaakt en aangehouden. Ginds wenkte de eerwaardige Romaansche toren van Torhout, het stedeke nu vol legergewoel, waar veel burgers zich verslagen in hun binnenkamers opsloten, doch ook lichthoofdige meidekens met soldaten dansten, jonge uitgelaten kerels,

wal, Rachab, die hen ontving en verborg, toen aan den koning gebodschapt werd: «Zie, in dezen nacht zijn hier mannen gekomen van de kinderen Israels, om dit land te doorzoeken...» En Rachab loog met star gelaat: «Er zijn mannen tot mij gekomen, maar ik wist niet van waar zij waren. En het geschiedde, als men de poort zou sluiten, toen het duister werd, dat die mannen uitgingen; ik weet niet, waarheen die mannen gegaan zijn; jaagt hen haastiglijk na, want gij zult hen achterhalen».

Maar zij had hen op het dak doen klimmen en hen verstoken onder de vlasstoppelen, die van haar op het dak beschikt waren.

De dienaren van den koning jaagden intusschen de verspieters na op den weg der Jordaan tot aan de veren; en men sloot de poort toe, nadat zij uitgegaan waren, die hen najaagden.

Rachab deelde dan aan haar beschermelingen den toestand mee. Zij begreep dat de Israëlieten de overwinnaars zouden zijn en bekende nu: « Als wij alles hoorden, zoo versmolt ons hart..., en er bestaat geen moed meer in iemand, van wege uw lieden tegenwoordigheid ».

Zij vroeg nu een wederdienst en vervolgde: « Nu dan, zweert mij toch bij den Heere, dewijl ik weldadigheid aan u lieden gedaan heb, dat gij ook weldadigheid doen zult aan mijns vaders huis en geef mij een waarteeken, dat gij mijnen vader en mijne moeder in het leven zult behouden, alsook mijne broeders en mijne zusters, met alles, wat zij hebben, en dat gij onze zielen van den dood zult redden. »

De verspieters beloofden zulks en Rachab liet hen dan neer met een zeel door het venster, want zij woonde op den muur. En zij zeide tot hen: « Gaat op het gebergte, opdat niet misschien u de vervolgers ontmoetten en verbergt u aldaar drie dagen, totdat de vervolgers wedergekeerd zullen zijn, en gaat daarna uwen weg ».

Ook zeiden die mannen tot haar: « Wij zullen onschuldig zijn van dezen, uwen eed, dien gij ons hebt doen zweren. Zie, wanneer wij in het land komen, zoo zult gij dit snoer van scharlakendraad aan het venster binden, door hetwelk gij ons zult neder gelaten hebben, en gij zult tot u in het huis vergaderen uwen vader en uwe moeder, en uwe broeders en het gansche huisgezin uws vaders; zoo zal het geschieden al wat uit de deuren van uw huis naar buiten gaan zal, zijn bloed zij op zijn hoofd, en wij zullen onschuldig zijn; maar al wie bij u in het huis zijn zal, diens bloed zij op ons hoofd, indien eene hand tegen hem zal zijn! »

Rachab zeide nu: « Het zij alzoo naar uw woorden. Toen liet zij hen gaan; en zij bond het scharlaken snoer aan het venster: »

Ja, wie aan de geschiedenisrollen en boeken dacht, verwonderde zich niet over allerlei toestanden, welke eerst onbegrijpelijk schenen.

In den loop der eeuwen is het harte

van den mensch niet veranderd.

En zoo treurde of knarsetandde men in Torhout en gansch ons land en anderen zochten fortuin, woekerden naar geld of dansten op den veldwaker.

Gruwelijk klonk die muziek voor hen, die zoo pas al de verschrikking van het front gevoeld hadden en rouw droegen over familielieden of kennissen en naasten, welke in den oorlogsbrand omgekomen waren.

Jules Leroy en de zijnen vervolgden hun tocht Bruggewaarts en wilden van daar Nederland bereiken 1).

Deze lieden waren dus aan het pesthol ontsnapt.

Daar nam intusschen de ellende toe. Men gaf nu toch aan eenige boerinnen verlof voor de kinderen koeien te gaan melken, wanneer er wat kalmte was in de beschieting, doch een peloton soldaten vergezelden hen, want zelfs bij dat onschuldig werk vreesde men nog spionage.

— Ze bedriegen ons! herhaalden immers telkens de oversten. En dagelijks speurden ze onvermoeibaar in de brouwerij naar bespiedingstoestellen.

Dan namen ze nog een krachtiger maatregel. De deuren naar de straatzijde moesten dichtgenageld en al de ramen met prikkeldraad afgesloten worden... « Zoo zullen we u beletten met uw spionnen in verblindings te komen », grijsden de officieren, die de oorzaak van al den tegenspoed bij Dixmuiden zochten, waar die niet was.

Tragischer dus werd de vreeselijke gevangenis van Eessen.

Men voegde bij de opgesloten nu nog eenige burgers van Beerst.

Wij hebben reeds de lotgevallen van sommige inwoners dier gemeente verhaald; we zagen immers Blankaard en een groep lotgenooten in Beerst-Bloote gevangen nemen nadat de Duitschers er een aantal weerloozen neergeschoten hadden, namelijk de vrouw van Edmond Goudemaker, haar dochtertje Alice van twee jaar en haar moeder, echtgenoot August Van Driessche, uit Vladsloot, die daar gewelken was; verder de vrouw van Henri de la Cauwe met kind en de vrouw van Pol Van Hoorn.

1) Wij hebben den heer Leroy aan de Zeeuwsch-Vlaamsche grens ontmoet, en vier jaar later opnieuw te Eessen, waar hij weer de baas van de « Drie Koningen » is.

Anderen waren op de vlucht door kogels verrast, als Gerard Panneel en echtgenoot, Basiel Truwaen en dochtertje van ongeveer 15 jaar; Xaverius Van Uxem en zijn gehuwde dochter Maria, die zelf moeder was; Isidoor Deseck en vrouw, benevens hun dochter, gehuwd met Henri Acou, welke toen als soldaat in het leger diende.

Ja, ook te Beerst was het wreed toegegaan. Woeste soldaten sleurden den braven Charles Goudemakker van zijn hoeve en voerden hem, met David Rommelare en diens gehuwden zoon Henri, beiden van Vladsloo, drie dagen mee, de ongelukkigen voortdurend mishandelend, onder de valsche beschuldiging, dat zij bespieders waren.

Den laatsten keer dat men Goudemakker zag, was hij bont en blauw geslagen en eindelijk verlost van zijn beulen den rampzalige uit dat gemartel, door hem achter de dorpsplaats neer te schieten.

Dan was daar August Dejagher, een arm bultje van zeven- en zestig jaar oud, een leurder, die steeds langs de wegen doolde, nooit iemand kwaad deed, maar nu naar Keiem geleid werd. Daar velde men zijn vonnis, den dood. De gebrekkige leefde zoo zeer, dat hij niet meer op zijn voeten staan kon en de onmenschen duwden hem dan op een stoel en losten het salvo.

Burgemeester Oscar Coene was kloekmoedig op zijn post gebleven.

Den 21en Oktober stonden te Beerst verscheidene huizen in brand; hij hielp ze blusschen en redde eenige oude menschen waaronder den gepensioneerd veldwachter, Robert Peiren, een grijsaard van 87 jaar, die bijna niet meer gaan kon.

De inwoners schuilden in de kelders voor de granaten. Duitschers stormden weer aan en haalden den burgemeester en acht mannen naar boven: « Er is geschoten, tierden ze, en gij zijt de daders ».

Woest duwden ze de werklozen in rijen aan twee, en reeds dreigden de geweren om het wreed vonnis uit te voeren. Welke waarde hechtten die vreemde soldaten immers nog aan een leven van Vlamingen!

De heer Coene nam dan het woord, ofschoon hij nog weinig hoop koesterde

op behoud, maar als overste van zijn dorp, als de handhaver der wet, in wien de anderen hun laatste vertrouwen stelden, wilde hij nog een poging wagen, hoe wanhopig deze ook scheen. Langzaam en duidelijk klonk zijn stem: « Mijne heeren, wij hebben niet geschoten. Alvorens ons te doodden, zoudt gij dit gebouw moeten afzoeken om te zien of er vuurwapens te vinden zijn. Ik ben de burgemeester en verklaar, dat alle inwoners hun wapens ingeleverd hebben en ik kan ze u overhandigen. »

— 't Is alzoo, 't is de waarheid! riepen de vercordeelden.

Vrouwen en kinderen waren toegesnel, jammerden en weenden en smeelden om 't leven der geliefden.

Soldaten drongen dan binnen, speurden door de gansche woning en keerden niet met wapens doch met flesschen wijn terug.

— 't Is goed, ge kunt gaan, riepen ze, en haastig snelden de mannen heen, ternauwernood uit de kaken van den dood bevrijd.

De heer Coene zag dikwijls een gelegenheid om zijn naasten te beschermen. 1)

De Duitschers namen aan den oever van den IJzer drie personen van Lelke en Coukelare gevangen, en natuurlijk waren ze weer dadelijk gereed deze burgers tot spionnen te proklameeren en, wat erger was, terecht te stellen.

De ongelukkigen bezwoeren, dat zij alleen hertwaarts waren gekomen om hun vee te zoeken.

De burgemeester van Beerst pleitte voor hen; hij verklaarde, dat veel inwoners van het Torhoutse vee weidden in de meerschen bij den IJzer en de uitlegging dier gevangenen dus zeer waarschijnlijk was, en aldus kon hij hun het leven redden. Hij sprak eveneens ten beste van een jongeling der lichting 1915, die de Duitschers als toekomstig soldaat onschadelijk wilden maken, en kreeg den jongeling, C. B., vrij.

Een afgedwaald militair der gemeente zat bij zijn gezin verborgen; de heer Coene wist het, maar verklapte hem

1) Uit de gemeenteraadszitting te Beerst in 1919. Cyr. Avereijn doet opmerken, dat de burgemeester zich op een bijzondere wijze opgeofferd heeft in de eerste tijden der Duitschers in 1914 en dat hij uit dien hoofde bijzondere hulde en dankbaarheid van onzentwege verdient.

niet, toen de vijand onder vreeselijke bedreigingen hem gebod de soldaten over te leveren, die nog op het dorp verborgen konden zijn. « Wij hebben er veel te Coukelare aangetroffen », beweerde een officier « en hier moeten er ook schuilen ».

De burgemeester ontkende het.

Den avond van den 21en werd hij evenals alle bewoners uit zijn woning en de gemeente verjaagd en naar Coukelare gezonden.

Eenigen tijd later keerde de heer Coene naar Beerst terug, om te zien hoe het met zijn bloemisterij stond. Hij werd aangehouden en naar de herberg « De Meiboom » gebracht, waar hij tot zijn verbazing en vreugde tachtig burgers aantrof, meestal dorpsgenooten, van wie hij gevreesd had, dat ze dood waren. Wij hebben vroeger reeds verteld hoe de groep uit Beerst-Bloote naar het dorp was gevoerd. Die lieden zaten daar opgesloten en bij hen werden nog anderen gebracht. Als te Woumen en te Eessen dus wilde de vijand ook te Beerst deze inwoners beletten, zich nog te bewegen, zoolang de strijd om Dixmuiden duurde.

De lieden waren blij hun burgemeester te zien, want ze stelden in hem hun vertrouwen. En inderdaad, na drie dagen aangehouden te zijn, wist Coene den kommandant te overtuigen dat de gevangenen onschuldige menschen waren, die nooit aan spionage hadden gedaan, en mochten allen daarna heen gaan, terwijl hij zich voor hen verantwoordelijk stelde. 1)

Eenige oude lieden, waaronder de veldwachter Peiren en de moeder-overste van het klooster, konden zich zelf niet helpen, en de burgemeester kreeg bevel voor hen te zorgen. Hij besloot plaats voor hen te vragen in het gesticht te Coukelare. Met veel moeite vond hij iemand om zoo lang op de ongelukkigen te passen.

De kloosterlinge stierf intusschen en ook de zeven en tachtigjarige veldwachter was onder al deze beproevingen zoo moedeloos geworden, dat hij tot den heer Coene uitriep: « Schiet mij maar

dood, waarvoor moet ik nog tot ieders last blijven leven! »

De burgemeester gelukte er in te Coukelare een schuiloord voor den armen politiemann te vinden, en voldaan keerde hij opnieuw naar Beerst terug, om den grijsaard te halen. Maar nogmaals werd hij gegrepen en voor een generaal geleid.

Zoo'n koppigaard, die telkens naar het front doolde, moest vast en zeker een spion zijn... en de soldaten verbaasden er zich over, dat men zooveel geduld met hem toonde. Een kogel en 't was immers gedaan...

Maar Coene bleek nog eens welbespraakt en bewees zijn onschuld. Men haalde den veldwachter, die nu toch eindelijk in veiligheid werd gevoerd.

De burgemeester moest echter naar Ichtegem als verdachte... Later kreeg hij de vrijheid terug...

Aldus lag Beerst daar geheel ontvolkt; de soldaten nestelden in de huizen, die langzamerhand onder de beschieting instortten, want, want ook dit schoon dorp was gedoemd om te verdwijnen...

Enkele Beerstenaren geraakten echter in Eessens pesthol, waar de vijfhonderd gevangenen hun zwaar lot dragen moesten, tot Dixmuiden in handen van den Duitscher zou zijn...

Maar nog hield Dixmuiden stand... En al meer en meer gewonden werden van dat vreeselijk IJzerfront heen gevoerd. Al de dorpen achterwaarts leken reusachtige hospitallen... Daar reeds zag men het, hoe het machtig Duitschland als waanzinnig door zijn snelle opkomst, zijn bloei en uitbreiding, nu de hand aan zichzelf sloeg en zijn eigen bloem en jeugd offerde aan den god van 't militarisme...

't Was hier niet zooals een Fransch generaal opmerkte, een land, dat een leger had, maar een leger, dat een land bezat...

Zoo lag ook het St-Janshuis, 't gesticht voor ouderlingen te Handzame, vol Duitsche gekwetsten. Handzame was nog een dier vreedzame dorpjes bij Dixmuiden, waar thans zwaar de terreur woog en de rouw over arme arme martelaars hing... Men vertelde, dat in de middeleeuwen twee broeders van 't ridderslot dat hier stond, in onmin leefden, elkaar bestreden, doch

(1) « De burgemeester » zoo las ik in de getuigenis van een der gevangenen, « heeft ons allen kunnen doen loslaten. Zonder hem zouden wij nog weken langer aangehouden gebleven zijn, zooals te Eessen en elders. »

zich eindelijk verzoenden... Zij legden de handen in elkaar om voortaan eendrachtig te leven, en in hun wapen en in den naam van het dorp «handen samen, Handzame», bestendigden zij hun vriendschap.

Handen samen... en ook hier had men nu alle veeten en twisten vergeten, om in deze schrikkelijke beproeving van den oorlog slechts één gezin te vormen. En de smart die enkelen zeer diep tref, werd door allen gedeeld!

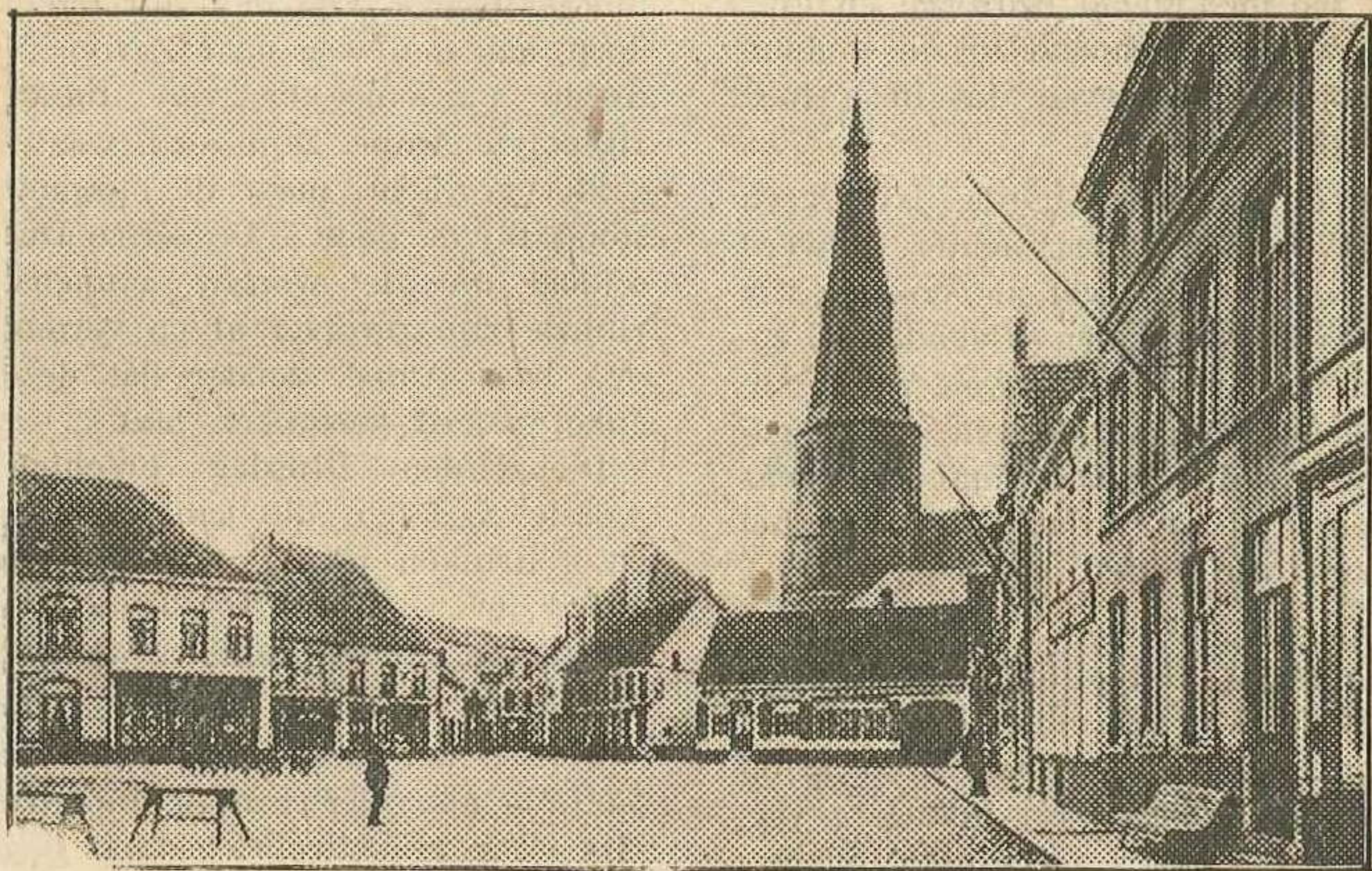
De West-Vlamingen zijn hardnekkig aan hun grond gehecht, aan het land, dat de vaders met zooveel arbeid, moeite, wilskracht, met zooveel offers ook, aan de zee en de moeren ontwors-

Welk een bangen nacht bracht men door!

Hier en daar in de streek stond langs den weg een oud, houten kruisje... De naam op 't dwarshout was meestal verbleekt, maar toch voldeed menige voorbijganger aan het verzoek, dat men meer boven dien naam vermoeden dan nog lezen kon: «Bid voor de ziel...».

En men murmelde een gebed, want de onbekende, die op deze plaats het leven liet, en door zoo'n kruis herinnerd werd, was wreed vermoord, en zonder de minste voorbereiding en geestelijke hulp uit 't leven gerukt.

Dat maakte nog altijd indruk, als men die plaats voorbij ging, want al

Gezicht op den Romaanschen nu verwoesten toren te Torhout.

teld hadden. Van de 3250 inwoners, die Handzame bevolkten, waren er slechts 500 gevlucht. De anderen bleven, al hadden de vluchtelingen van Leuven, Aarschot en Mechelen, die hier vol deernis gastvrij ontvangen waren, ook schromelijke dingen verteld.

Helaas, het vertrouwen op de oorlogswetten, kostte velen zeer duur. Den 19en Oktober 1914 rond 7 uur 's avonds kwam de vijand aan, en al dadellijk begon hij zijn bezetting met een gruwelijken moord. Emiel Vannieuwenhuyze werd, zonder dat hij de minste aanleiding daartoe gaf, uit zijn huis gehaald en voor zijn deur doodgeschoten.

Dit nieuws verspreidde zich en wekte in alle gezinnen een geweldige angst.

schenen veel menschen wat ruw van tonge, wat bonktig in hun manieren, teer van harte waren toch de meesten...

En nu deze tijd! Een moord op de parochie, niet in een twist, niet in geheimzinnige omstandigheden om een of ander oogmerk te bereiken, maar in koelen bloede, door ruwe, opgehitste soldaten, welke bloed wilden zien... en door geen wetten meer gebonden waren.

Hun moorden werd toegelaten en op voorhand vergeven en als heldendaad aangemerkt. Wie slecht was, kon nu zijn beestachtige instincten botvieren, wie niet vast stond, geraakte geheel los, liet zich meeslepen door de roes, en wie een goed harte toonde, gold als

een zwakkeling, een lafaard zelfs...

Schrik aanjagen, grijnsden de officieren; de burgerlijke bevolking op voorhand van angst op de knieën slaan. opdat ze het niet wagen zou nog den kop te verheffen en oproer te stoken en wij rust in den rug van ons leger hebben. Zoo hadden hun meesters in de gruwelijke oorlogskunde het geleerd en geschreven en nu was het tijd om die voorschriften uit te voeren... hier in 't rustig, vreedzaam goedge Vlaanderen, dat nooit wantrouwen tegen vreemdelingen gekend, maar hun als eigen zonen toegelachen had, ook hun, die hier geveinsdelijk rondzwierven... Want Vlaanderen was een land van liefde, en liefde denkt geen kwaad..., en daarom is het zoo menigmaal bedrogen en misleid geworden, gehoond tot in 't diepste van zijn zieleleven, tot in 't hart van zijn bestaan...

Toen de alarmklok luidde, bleef geen enkel Vlaamsch soldaat achter, al werd hij steeds in zijn leger als vreemdeling behandeld. Waar men Vlaanderens zonen geestesleven had geweigerd, eischte men dan hun spierkracht, en zij gaven die gewillig, want Vlaanderen was ook een land van trouw. Nu werd het een oord van lijden.

Handzame ondervond het na dien bangen nacht. Het offensief, door Foch gewenscht, was mislukt, zooals we veel vroeger reeds hoorden, het stootte af op de machtige scharen bij Roeselare verzameld, en soldaten zwermde nu over het land.

Den 20en October 's morgens verschenen de Duitschers in de Statiestraat te Handzame; ze stormden de huizen binnen en dwongen de jonge mannen voorop te gaan, om weer een schuld te hebben in geval er nog Belgen of Franschen in de woningen verschanst zouden zijn. De geweldenaars werden aangevoerd door een officier Müller. Zij bonden den weerloozen de handen en geboden hun dan tegen een haag der gendarmerie gedurende meer dan een uur geknield te liggen. De soldaten wilden nu met hun slachtoffers spelen... en welk een gruwelijk spel!

Dat der laagste instincten, der macht van den sterkste, want de burgers moesten op de binnenplaats van de gendar-

merie al hun kleederen uitdoen en eenigen tijd naakt voor de bende staan.

Dan mochten zij zich zeer weer kleden. Vervolgens werden ze in de herberg « De Korte Wandeling » nog lang met den dood bedreigd. De ongelukkigen boden geld aan en de meesten mochten dank aan dien losprijs heengaan. Vier van de groep werden echter vastgehouden... en op wreede wijze ter dood gebracht, namelijk Hippolyte Delaeter, 35 jaar, Cyriel Van Rietvelde, 23 jaar, Aloïs Vanbiervliet, 32 jaar en Jules Delaye, 35 jaar. Op dezelfde wijk haalden de Duitschers nog Edmond Snaet en Cyriel Wallaert uit het huis en schoten deze martelaars op straat neer.

Een afdeeling trok intusschen Dixmuidenwaarts. Een half uur buiten het dorp, aan den weg naar Zarren, woonde de burgemeester van Handzame, Hippolyte Ampe. Zijn gezin was in den kelder gevluht, maar de burgemeester stond bij de deur... De eerste Deutsche schijnt die de woning binnenstapte, vuurde zijn revolver af en vermoordde den heer Ampe, zonder dat deze een enkel woord gesproken had.

Dienzelfden Dinsdag brachten de woeste soldaten, die aan 't plunderen en 't drinken waren, nog vijf burgers om 't leven: Henri Goddeyne, August Steenkiste, Emiel Lamote, Oscar Dejonghe en Cyriel Vandooren.

Dertien inwoners van Handzame vielen dus als offer van de moordwoede der door franc-tireurlegenden opgehitste militairen.

Twee weken later opende men bij de statie het graf van Delaye, Delaeter, Van Biervliet en Van Rietvelde... Er waren geen getuigen geweest van hun doodsstrijd zelf... Maar de lijken wier handen nog gebouwd waren, lagen daar zelf als een vreeselijke aanklacht.

Een Duitsch officier sprak diep ontsteld:

— De vermoorden zijn op beestachtige wijze geschonden, geslagen, gestoken, gehouwen en nooit, neen nooit moogt ge dat vertellen...

Ja... er zijn toen en later Duitschers door Vlaanderen gegaan... die geen rust schenen te vinden en alleen spraken om hartstochtelijk den oorlog en vooral den inval in België te vervloeken... En als zij de schoonheid van

Vlaanderen zagen, het land dat daar steeds met al zijn kleuren als een eeuwige glimlach gelegen had, maar nu treurde en rouwde, zeiden ze het wel tot bewoners van de streek: « Hier wordt het Duitschlands graf... en het is verdiend! »

En als we dat hoorden, dachten we aan de legende van den espeboom.

« Jezus hing op den Calvarieberg aan 't kruis... Een zachte wind streek over Golgotha... De stervensure brak aan... En Christus sprak op klagenden toon: « Mijn God, mijn God... waarom hebt gij Mij verlaten? »

Alle boomen, struiken en bloemen ruischten in een heilig beven, alleen de esp bewoog zich niet. Trotsch verhief hij zijn stam, als tartend den grooten Lijder daar aan 't hout. « Wat deert mij uw smarte » zoo riep hij verwaten, « gij hebt gezondigd, wij niet... en wij hebben ook niets te vreezen! »

De Engel des doods hield een schotel onder de vijf wonden des Heeren, vulde dien met het bloed van den Verlosser, en goot dit uit over de wortels van den wreeden espeboom. Dadelijk verdroogde de kruin..., de bladeren bogen zich neer en hun werd alle rust ontzegd. Zelfs als de natuur geheel still is en er geen windekje roert, rilt het espenblad bij de herinnering aan den hoon den Heiland aangedaan...

Ook Duitschland bleef onbewogen bij het lijden van een klein, onschuldig volk, en riep zelfs verwaten uit: Gij

hebt gezondigd... Wij zijn de wrekters van het kwaad. »

Predikte men het niet in hun kerken, dat 't leger des keizers het zwaard der gerechtigheid droeg om de zonde der natien te kastijden... En dat zwaard maaide onze zonen weg, die alleen den vrede beminden, en vermoordde weerlooze vaders van gezinnen, moeders met hun kinderen, zonen en dochteren van een landekje, dat steeds den vrede had geëerd.

Ja, als de espeboom van Golgotha, beefden nu soldaten in Vlaanderen, die reeds den vloek gevoelden, welke Duitschland trof om al zijn gruwel, en rilden onder die vermaledijding, steeds droevig waren en 's nachts in hun slaap gestoord werden. Ze hadden Dinant, Andenne, Etbe, Rossignol, Etaille, Taminnes, Aarschot, Leuven, Sempst, Hofstade, Eppiegem, Lebbeke, Sint-Gillis, Dendermonde gezien, of Roeselare, Gits, Ledegem, Eessen, Handzame, Beerst... Daar was geen ruste meer voor hen...

— Nooit, neen nooit, moogt ge dat vertellen! riep te Handzame de officier in ontzetting uit.

Maar de houten kruisen op de graven der martelaren, de santjes later gedrukt, uitgedeeld en in de huizen bewaard, en bovenal de verhalen die van geslacht tot geslacht zullen overgaan, getuigen en blijven getuigen van het onschuldig vergoten bloed...

Zoo droeg ook Handzame zwaren rouw.

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR
A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE KADEN TE NIJWEPORDE

MET DOORSNIFFEN VAN PRIJKELOORDEN IN HET „REMAASLAND“

Uitgever J. HOSTE, 30, St-Pieterstraat, Brussel